

A kisház Debrecenben, a Simonyi út 4. sz. alatt (Történeti mozaik)

Papp József

helytörténész, nyug. főmunkatárs, Polgármesteri Hivatal, Debrecen

A Sétakert, a Simonyi úti villanegyed elődje

Debrecen északi (Péterfia) kapuja és a Nagyerdő bejárata közötti frissen egyengetett dűlőúton két-két sor facsometét ültetett katonáival Simonyi óbester 1819-ben. Gáláns tettével nagymértékben hozzájárult, hogy a város és az egyre kedveltebb erdő határai közötti rendezetlen homoksivatagon kies sétaút alakulhasson ki. Miután évszázados helyi szokás szerint a rendezett utakat „gát”-nak nevezte a polgárság¹, így ezt az új sétányt, a huszártisztre utaló Simonyi-gát néven emlegették.² A fasorokkal díszes út mentén fekvő városi legelőn kialakított telkeket először a 19. sz. negyedik évtizedében bocsátották áruba, és az első eredményes árverés egy 1841-es közgyűlési döntéshez köthető.³ A drága pénzen kínált földrészletekből kialakult Sétakertben előbb kertgazdasági célú házak, később kisebb „nyári lakók” épültek. A Simonyi-gát mindkét oldalán még 1872-ben is „csak három nagyobb épület állt”. Az emeletes nyári villák a századforduló körül jelentek meg. Az áprilistól októberig használható első épületek téliesítő átalakítására, illetve lakóházak felépítésére 1897 után nyílt lehetőség, amikor Debrecen valamennyi külső kertségét, vele a Sétakertet is a beépíthető területekhez csatolták⁴, mentesítve azokat az ún. „kint lakási tilalom” alól.

A Sétakertnek a város beépíthető területébe csatolásakor a jelenlegi Simonyi út 2. és 4. számú, szomszédos telkek még egyetlen ingatlant képeztek a Simonyi út – Bárczi utca (most Poroszlai út) – Komlóssy út között. Az 1911-ig osztatlan telket, az 1898-ban bevezetett közterületi névadások és házszámozás során Simonyi út 18. sz. alatt vették nyilvántartásba. A nagyméretű sarokingatlan az 1872-re elkészült kataszteri térkép tanúsága szerint akkor Szilágyi Mihályné tulajdonában állt.⁵

¹ Hasonlóan máshol a Köntös-gát, Szik-gát, Új-gát, Buk-gát stb., amelyek a Tóció vizegyő nyős területein rendezték a közlekedési körülményeket.

² Az elnevezés 1898-tól Simonyi út formában vált hivatalossá. A kivezető út kialakításáról, a rendezésről lásd: Papp 2001., Nyul 2019.

³ V.ö. Papp 2001., Nyul 2019.

⁴ Papp 2014.

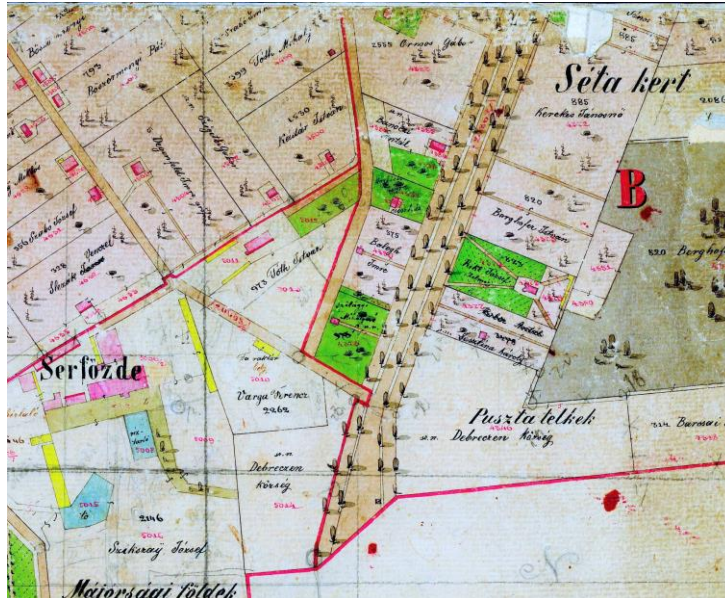
⁵ A térképleapon beleírt 376-os (fekete) azonosító szám szerint a kert tulajdonosa a Kis-Csapó utca (1898 után Rákóczi utca) 376. számú (1898 után 20. sz.) belterületi ingatlal-

A Sétakert nyugati oldali első kertje és 19. századi épülete

A kataszteri térképlapon látható 376. (fekete) „házszámon”, illetve 4378. (piros) kataszteri számon azonosított telek, a zöld (térképi) színezés szerint teljes egészében kerti művelés alatt állt, a hátsó részen ábrázolt egyetlen építmény és belső útja kivételével. A kert főbejárata a Simonyi úti telekhatár közepén volt, onnan vezetett a barna (térképi) színezésű belső út a hátsó telekrészben – a Sestakertet határoló (Poroszlai) út közelében – berajzolt építményhez. Ez, a hosszabb oldalával a hátsó telekhatárra merőlegesen álló, téglatest alakú ház vörös (térképi) színezést kapott. A korabeli jelrendszerben ez szilárd anyagból készült kő-, illetve a helyi viszonyokban téglaházat mutat.

non adózott. Az 1869-es népszázeírás annál a belterületi háznál nem mutat Szilágyi Mihályné nevű lakost, így a sétakerti ingatlan korábbi, esetleg eredeti tulajdonosa nem tisztázott.

Kataszteri térkép (1870–72) 191_K26_31bh-3 sz. (részlet)

Bár az 1872-es kataszteri térkép léptékaránya (1:2880) és a rajztechnikája nem tesz lehetővé pontos méréseket, de a feltüntetett épület viszonylag jól azonosíthatóan 4 m x 7 m bruttó alapterületűnek vehető. Nagyságát és elhelyezkedését összehasonlítva az 1912-es (méretarány 1:1440) kataszteri térképszelvényen (189. III. sz.) láthatóval, és a mai (méretarány 1:1000) alaptérképen a Simonyi út 4. sz. alatt, a Simonyi út 2. sz. felőli telekhatáron fennálló kis házzal, megállapítható az épület telken belüli azonos helyzete a legkorábbi és a mai ábrázolásokon. A különböző archív forrásokról⁶ levezethető és a jelenlegi nyilvántartások adatait összehasonlítva ki mondható, hogy a 19. századi ház szélességi mérete minden ábrázoláson azonos, mindössze a hosszát tekintve kell kisebb 20. századi bővüléssel számolni.

⁶ Az 1872-es kataszteri térkép georeferált rendszerében (Mapire.eu) mért adatokat az 1912. évi kataszteri térképen ábrázolt épületkontúrral összehasonlítva szinte azonoságot tapasztalunk.

1912. évi kataszteri térkép (189. III. szelvény részlete)

A hatályos szabályozási térkép részlete⁷

Az 1898-tól Simonyi út 18. számmal jelölt, kb. 2700 m² területű ingatlan a megosztásáig, így legalább 1895-ig lakatlan, és kertként használták. Művelési ága az

⁷ <http://gis.erda.hu/erda/html/projects/debrecen/main.php?language=hungarian> (2020. 08. 07.)

ismeretlen évben, de bizonyíthatóan 1895 és 1900 között létesült Dienes-villa (Simonyi út 2. sz.) felépítéséig⁸ nem változott. Addig a telek hátsó felében egyetlen házat ábrázoltak, amely minden bizonnyal a szőlőskerti használathoz igazodva, prэшház lehetett. Viszont legkevesebb 27 m² eredeti összterületét tekintve, a kizárólagos gazdasági célú használat mellett nem zárható ki valamilyen „nyári lak” funkció sem, mely a Sétakert egyik-másik telkén akkor már a nagyobb egyedi épületekben gyakorlattá vált.

Ez a hajdani prэшház a jelenlegi házszámozás szerint a Simonyi út 4. alatti (hrsz: 2138) ingatlan déli oldalhatárán, a Komlóssy útra merőlegesen ma is fennáll. Pontos építési évről⁹ ugyan nem lelhető fel eredeti dokumentumokkal alátámasztható egzakt adat, de a hiteles térképek alapján kimutatható, hogy 1870-ben már bizonyíthatóan állt, így legkevesebb 150 évesnek tekinthető.

A Sétakert történeti és jelenlegi térképeit összevetve megállapítható, hogy ez a ház egyetlenként maradt fenn a 19. századi Sétakert eredeti prэшházai közül. A gazdasági és kulturális történeti értékű prэшház ma már egyedülállóan reprezentálja a szőlős és gyümölcsös kertekből a 19–20. század fordulójától kezdve elegáns villanegyeddé átalakuló Sétakert történeti múltját. Az épület eredeti helyzetének, formájának megőrzése közérdek. A hatályos településkép-védelmi rendelet¹⁰ 2. sz. mellékletében, a „Helyi egyedi védelem alá tartozó elemek” felsorolása 232. sorszámán szerepel a Simonyi út 4. sz. alatti ingatlan. A telken található mindkét épület, így a 110 éves emeletes Erdődy–Tankó-villa és a kertség mára egyetlenként fennmaradt, több mint 150 esztendő prэшháza, a Sétakert két különböző korszakának meghatározó emlékeiként kiemelt közösségi védelmet érdemel.

A kutatás és vizsgálat forrásai:

DMJV SzT – *Debrecen Megyei Jogú Város hatályos szabályozási terve*

<http://gis.erda.hu/erda/html/projects/debrecen/main.php?language=hungarian>

DMJV Ö. r. – *Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 45/2017 (XII.14.) önkormányzati rendelete a településkép védelméről*

Nyul 2019. – Nyul Imre: *A debreceni Sétakert*. Debrecen, 2019.

Papp 2001. – Papp József: *A debreceni Sétakert*. In. HB Megyei Levéltár évkönyve XXVIII. Debrecen, 2001.

Papp 2014. – Papp József: *Debrecen építészete a századforduló évtizedeiben*. In. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXXIII. Debrecen, 2014.

RácZ 2019 – RácZ Zoltán – RácZ István: *Professzori villák és akik bennük laktak*. In. Debreceni Szemle 2019/2. 144–155.

⁸ Nyul 2019. 19., v.ö. RácZ 2019. 151.

⁹ E dolgozat a rendelkezésre álló írásos és térképi adatokból nyerte következtetéseit. Teljes szakvélemény érdekében célszerű elvégezni a ház építési szakértői vizsgálatát az anyaghasználatra, az építéstechnológiára, a szerkezetre és építési stílusra vonatkozóan.

¹⁰ DMJV Ö.r.

Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

XV. 1/a. kéziratos térképek

XV. 2. kataszteri térképek 191 K26 31bh-3 szelvény (1872.)

Debrecen 1910-es „házjegyzéke”

Debrecen MJV Polgármesteri Hivatal Főépítészeti Iroda Építészeti Archívum

Mikrofilmtár: Simonyi út 2. és 4. sz. „háztörzskönyve”, a 189. III.

számú, 1912. évi felvételű kataszteri térkép

Arcanum Mapire – Történelmi térképek Online

[https://mapire.eu/hu/map/cadastral/?la-](https://mapire.eu/hu/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=2407140.144693343%2C6031306.3085900545%2C2407517.253938359%2C6031485.457875097)

[yers=3%2C4&bbox=2407140.144693343%2C6031306.3085900545%2C2407517.253938359%2C6031485.457875097](https://mapire.eu/hu/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=2407140.144693343%2C6031306.3085900545%2C2407517.253938359%2C6031485.457875097)

A valamikori kis présház a Tankó-villa akkori funkcióihoz kapcsolódva volt biokémiai intézeti vegyszer- és koksztároló. Ennek a korszaknak szomorú eseménye volt az ott tárolt és kiborult foszfor okozta tűz, ami jelentős károkat okozott az épületben. A 2014-es, modernizálást, felújítást követően – az eredeti nyílászárókat és a tetőcserepeket megtartva – „nyári lak” lett. (Tankó Attila szíves közlése.)

